

שחיטת עשו

[א]

כסין של עשו

למה יצחק אע"ה צוה לעשו עכשיו להשחית הסכין

ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה ציד: (בראשית כז, ג)

רש"י לשון השחזה כאותה ששנינו (ביצה כח, א) אין משחזין את הסכין, אבל משיאה על גבי חברתה, חדר סכין ושחוט יפה, שלא תאכילני נבלה.

והקשו המפרשים למה יצחק אע"ה צוה לעשו עכשיו להשחית הסכין, ממה נפשך אם סמך עליו עד עכשיו למה הקפיד עכשיו, ואם לא סמך עליו למה עד עכשיו לא הזהיר אותו.

להוציא בליעות או פגימה

ועי' בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' טו) שמציין למש"כ בחידושו עה"ת (תורת משה), שהק' כנ"ל ממ"נ אי נחשד עשו בעיני יצחק שאוכל נבלות בלי בדיקת סכין, איך האמין לו עתה, ואי לא היה חשוד בעיניו מה היה צריך להזהירו עכשיו. עוד הק' על הראיה שהביא רש"י ממשאין על גבי חברתה, דשם נאמר במשנה על העברת שמנוניות אבל להוציא פגימה לא, דאין ברזל בברזל יחד מוציא פגימה כ"א מחדד או מעביר שמנונית. ולכן פי' החת"ס על פי המבואר (חולין ח, ב) שהשוחט בסכין של ע"ז (גוי) צריך להדיח עכ"פ משום שמנונית הטוח על פי הסכין, ר"ל אע"ג דבלא"ה כל בשר צריך הדחה, מ"מ באוכל בשרו צלי, שאין צריך הדחה, צריך או להדיח הסכין או הבשר.

והיות ונשי עשו מורת רוח ליצחק ולרבקה שהיו מקטרינ לע"ז, והיה סכינא אסור משום שמנונית דע"ז, ולזה האוכל בשרו מבושל א"צ הדחה, כי סתם בשר דרכו בהדחה, אך יצחק בקש מטעמים כאשר אהב, ומדחזינן דרבקה עשתה לו ב' גדיי עזים לפסח וחגיגה, וחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת צלי, א"כ ש"מ כי יצחק אהב מטעמים צלי, וכשאמר לעשו ועשה לי מטעמים כאשר אהב היה עשו מבין שכוונתו על צלי שאין דרכו בהדחה, ע"כ הוצרך יצחק להזהירו ושא כליך ע"ג חברתה להסיר שמנוניתא תחלה.

האם צריך הדחה לצלי

ויש להעיר, שדברי החת"ס תלויים בשני תירוצים בהרשב"א (חולין ח, ב). דהנה נחלקו האמוראים בשוחט בסכין של גוי, רב אמר קולף ורבה בר בר חנה אמר מדיח, והק' הרשב"א תיפוק לי דמ"מ צריך להדיחו משום הדם שעליו, כדאמרין (חולין קיג, א) מדיח ומולח ומדיח. וכתב הרשב"א ש"מ דלצלי אינו צריך הדחה, וזמנין דבעי ליה לצלי ולא ידיחנו, ואתא רבב"ח למימר דמשום גיעולו של סכין זה מיהו צריך הדחה דהיינו שפשוף ביד להסיר שומן הנדבק בדפני השחיטה. ולת' זה אתי שפיר דברי החת"ס.

אמנם הרשב"א חולק וס"ל שאפילו לצלי צריך הדחה, והטעם שהדם שעל פני הבשר אינו יורד מהשבר ע"י האש אלא נקשר ומתייבש ונשאר על הבשר, אלא דמו הנבלע בו שהוא קלוש וזב ממנו ע"י האש הוא שאינו נדבק בו אפילו צלאו בלא מליחה. א"כ גם לצלי צריך הדחה, והדרא קושיא לדוכתיה למה צריך הדחה.

ולכן תי' הרשב"א דאי משום דם בשפשוף בעלמא עד שיצאו המים בלא מראה דם סגי ליה, אבל משום שמנוניתו של סכין של איסור בעי לשפשוף יפה יפה עד שיסור ממנו שמו באומדן הדעת.

אז לפמ"ש"כ הרשב"א דגם לצלי צריך הדחה, אלא דלא מועיל הדחה לשמנונית, אז גם תמיד היה עשו חייב לנקות הסכין ולא היה אפשר לסמוך על ההדחה שלפני המליחה.

אינו בן יומו

עוד יש להעיר שאם החשש משום השמנונית שעל הסכין הרי קי"ל שסתם כלי אינו בן יומו, א"כ הוי נותן טעם לפגם ואינו אוסר. ויעויין בתוס' (חולין שם) שבאמת הק' למה צריך לקלוף הרי סתם כלי אינו ב"י, ותי' שע"כ מיירי שידוע שהשתמשו בו באותו יום, א"כ כאן שלא נודע ליצחק מתי השתמשו נשי עשו בסכינא אין צורך בקילוף או הדחה.

אבל אין זה מספיק שהרי כבר כתב הרשב"א (חולין ח, ב) שאינו ב"י נאמר רק לגבי בליעות לא לגבי הבעין ששטוח ע"ג הסכין. וז"ל א"נ י"ל דשאני סכין דאפי' בשאינו בן יומו לא הוי נטל"פ אלא לשבח דאיסורו טוח על פניו ולא אמרו בשאינו בן יומו שהוא לפגם אלא באיסור בלוע דדופני הכלי פוגמו כדאמר בע"ז (סז, ב) ובפסחים (מד, ב) אפי' קדרה בת יומא אי

אפשר דלא פגמא פורתא, משא"כ באיסור בעין שהוא לשבח והלכך סכין אף על פי שאינו בן יומו נ"ט לשבח הוא דמתוך שמחתכין בו תמיד נשאר שומן על פניו ולא יסור ממנו אא"כ מקנחין אותו יפה יפה.

נטל"פ בב"נ

עוד יש ליישב לפמש"כ בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' יט) שלא שייך ההיתר של נותן טעם לפגם בגוי, וכתב דלא מבעיא להפוסקים דכל היכא דלא בטיל נטל"פ נמי אסור, א"כ ה"נ הא בב"נ אין ביטול, ואפילו באלף לא בטיל לדידהו. אלא אפילו להחולקים ע"כ לא שרי נטל"פ אלא משום דגלי לגר אשר בשערך תתננה ואכלה, נבלה שאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה, ולישראל גלי רחמנא ולא לב"נ.

שחיטה בסכין של ע"ז

עוד יש להעיר על דברי החת"ס, שאם הסכינים של עשו השתמשו בהם לע"ז, א"כ יש לדון האם מותר לשחוט בהם כלל. עוד יתר יש לדון דאולי גם בדיעבד יאסר. דהנה איתא בחולין (ח, א) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא סכין של ע"ז מותר לשחוט בה ואסור לחתוך בה בשר, מותר לשחוט בה מקלקל הוא, ואסור לחתוך בה בשר מתקן הוא. פרש"י מקלקל הוא - ואין זו הנאה, שבחייה היו דמיה מרובין מלאחר שחיטה, שבחייה היא עומדת לג' דברים לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה.

ויש להסתפק בשוחט קרבן האם נחשב למקלקל, שכבר העירו התלמידים שאם הבהמה הוקדש לקרבן אז אין בו תועלת אלא להקריבו, א"כ שחיטתו נחשב לתיקון ויהיה כאן משום נהנה מע"ז. אבל מאידך גיסא הרי קי"ל שמצוות לאו ליהנות ניתנו, א"כ שחיטת הקרבן לא נחשב להנאה.

הנאת הגוף בהדי מצוה

אבל עדיין קשה שידועים הם דברי הר"ן (נדרים טו, ב) שהיכא שיש הנאת הגוף בהדי מצוה, לא אומרים מצוות לאו ליהנות ניתנו, ומה"ט כתב חל נדר שאוסר תשמיש המטה, א"כ י"ל גם כאן אע"פ שיש מצוה בהקרבנות קרבן פסח, אבל יש גם הנאת הגוף בהדי מצוה שהוא נהנה באכילת הפסח. ולפי הרשב"א שחולק על הר"ן וס"ל שגם היכא שיש הנאת הגוף בהדי מצוה אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנה, ניהא.

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

אבל לאחר העיון נראה לי שלא קשה כלל, שהרי קי"ל שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולכן המשתחוה לבהמת חבירו אינו נאסר. א"כ י"ל אע"פ שנשי עשו השתמשו בסכינים שלו לא נאסרו מטעם משמשי ע"ז, וכל הדיון של החת"ס אינו אלא לגבי הבליעות של ע"ז שנבלעו בסכינים, ולענין בליעות שפיר יכול לאסור דבר של חבירו.

בליעות אבר מן החי

וכתב הספר כלי חמדה שלא צריך לזה, דיש לפרש הדברים לפי דברי הב"ח הובא בט"ז (יו"ד י, י), שגם בשחט בהמה כשרה צריך להדיח הסכין משום איסור אבר מן החי.

דהנה איתא בחולין (שם) סכין טריפה (ר"ל סכין ששחט בו בהמה שנמצאת שהיא טריפה) פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בחמין (ר"ל צריך הגעלה להסכין), וחד אמר בצונן (הדחה בעלמא), והלכתא אפילו בצונן. ומק' הגמ' ולמאן דאמר בחמין מ"ט משום דקא בלעה איסורא (שס"ל בית השחיטה רותח), דהיתירא נמי בלעה אבר מן החי, ומשני אימת בלעה לכי חיימא (ר"ל אינו בולע אלא כשבית השחיטה נהיה רותח) אימת קא חיימא לכי גמרה שחיטה ההיא שעתא היתירא הוה (שכבר אינו אבמה"ח).

וכתב הט"ז בשם הג"ה בספר האגודה, דגם בשוחט כשירה צריך קינוח לסכין משום אבמה"ח, ולהכי לא פריך למ"ד בסכין טריפה בצונן הא יש איסור אבמה"ח, כמו דפריך למ"ד בחמין. ומביא שהב"ח הביאו וחיזק דבריו לומר דאף לפי המסקנא דלא בלע אלא בגמר שחיטה, היינו שאינו בולע הרבה כ"כ שיצטרך הגעלה אבל בצונן מיהו בעי דבולע קצת קודם גמר שחיטה.

וכתב הכל"ח שאפילו להחולקים על הב"ח יודו בב"נ, שהרי הגמ' אומרת שאין חום בית השחיטה רותח אלא בסוף השחיטה, ואז כבר ליכא איסור אבמה"ח, א"כ הרי ב"נ מעיקר הדין אסור בבהמה המפרכסת, אלא דאמרינן ליכא מידי שלישראל מותר ולב"נ אסור, וקודם מ"ת שלא היה היתר של מפרכסת לישראל אין טענה של ליכא מידי וכו', א"כ יש איסור אבמה"ח אפילו בגמר השחיטה ושפיר צריך הגעלה על הסכין.

אבל דבריו צ"ע שהרי כל דברי הגמ' אינו אלא למ"ד בחמין, דהיינו שס"ל בית השחיטה רותח ונבלע בסכין בליעות של טריפה, אבל לדידן דקי"ל כמ"ד בצונן, דס"ל בית השחיטה צונן, א"כ אפילו אם יש איסור אבמה"ח בסוף השחיטה אין כאן בליעות של אבמה"ח בסכין. אבל לפי הב"ח ניהא שהיה צריך להסיר את השמנונית של אמה"ח.

סומא פטור מן המצוות

עוד כתה הכל"ח שה"ט שעד עכשיו לא הזהיר את עשו משום שהיה סומא, ולפי ר"י סומא פטור מן המצוות. (ודעת ר"י שקי"ל כר"י) אבל עכשיו שבא לברכו, ורצה שישיר עליו השכינה ע"י המאכל, לכן היה רוצה שיהיה בתכלית הכשרות לכל השיטות, כדי שיחול עליו ברכת השם. ומה"ט האמין לעשו הואיל גם הוא רוצה להתברך באופן הכי טוב.

על דרך זה הביא בספר פרדס יוסף בשם ספר שם אריה שיצחק חשש שעשו לא ישחט כדין רק עכשיו, משום שיצחק נהיה סומא וסומא פטור מן המצוות כשיטת ר"י, ויצחק חלק עליו, או משום שס"ל כחכמים שסומא חייב במצוות, או שס"ל שאע"פ שסומא פטור מן המצוות, זה אינו אלא במצוות עשה, אבל סומא חייב במצוות ל"ת.

סומא במצוות ל"ת

ויש בזה מחלוקת גדולה בראשונים ואחרונים, דהנה שיטת התוס' בכמה מקומות (מגילה כד, א ר"ה לג, א ועוד) שאע"פ דפטר ר"י סומא מכל המצוות, מ"מ מדרבנן חייב, ואע"פ שאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא ואינן חייבין מדרבנן, ה"ט משום שיש מצוות הרבה דחייבת בהן, אבל סומא אי פטרת ליה מכל מצוות אפילו מדרבנן, א"כ ה"ל כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל.

ובטורי אבן (שם) הקשה דהיאך אפשר לחייבו לסומא במצוות מדרבנן, הא כל מילי דרבנן אסמכיהו על לאו דלא תסור, כדאמרינן בשבת (כג, א), והא לא שייך אלא במי שחייב במצוות ומוזהר בלאו דלא תסור, אבל מי שפטור מכל המצוות האמורות בתורה, לא מוטל עליו חיוב לשמוע דברי חכמים ותקנותיהן. ות' הטו"א דר"י שפוטרו סומא מכל המצוות מן התורה, אינו אלא ממצוות עשה דהוי בקום ועשה, אבל במצוות לא תעשה חייב מן התורה, וא"כ חל עליו תקנת חכמים שהרי מוזהר על לאו דלא תסור. וכן מבואר בפמ"ג בפתיחה הכוללת (סוף ח"ג אות כט).

ועי"ע בהגהת הגרע"א (יו"ד א, ט), שכתב שם המחבר שסומא לא ישחוט לכתחילה אלא א"כ אחרים רואין אותו, ואם שחט שחיטתו כשרה. והק' הגרע"א שלשיטת רבינו ירוחם דחושש לשיטת ר' יהודה דסומא פטור ממצוות, ראוי לומר דשחיטת סומא הוי נבלה, כיון דאינו מצווה על הזביחה, ומתמעט מקרא דזבחת ואכלת מי שהוא בר זביחה אכול מזבח, כמו דשחיטת עכו"ם פסול מהאי טעמא, ות' כנ"ל דהא דס"ל לר' יהודה דסומא פטור ממצוות היינו ממצוות עשה, אבל על הלאוין מצווה, ואסור לאכול בלא שחיטה ומקרי בר זביחה.

שיטות הראשונים שפטורים גם מל"ת

אכן באמת מוכח מכמה ראשונים דסומא אינו מצווה אף על לאוין, עיין בספר שדי חמד (כללים מערכת סמך כלל סו) שהביא את דברי המרדכי (פ"ב דמגילה), שהקשה דהיאך סומא מוציא לבני ביתו בקידוש לר' יהודה דאינו חייב במצוות אלא מדרבנן, ומאי קשיא ליה, נימא דשאני קידוש דהואיל וישנו בשמירה ישנו בזכירה, וכמו דאמרינן גבי נשים, אלא ודאי דגם בלאוין אינו מצווה ואינו גם בכלל שמירה.

ועיין עוד באבודרהם, ברכת המצוות ומשפטיהם, שכתב שהסיבה שסומא חייב במצוות מדרבנן ואשה פטורה לגמרי, משום שלא יראה כגוי שאינו נוהג בתורת ישראל אי פטרת ליה מכל המצוות, **אבל אשה מחייבא במצוות עשה שלא הזמן גרמא ובמצוות ל"ת**, הרי לן דיש חילוק בין אשה לסומא בזה שאשה חייבת במצוות ל"ת מה"ת, וסומא פטור גם ממצוות ל"ת מה"ת.

ברכה לאשה במ"ע שהז"ג

עוד יש להוכיח כן מדברי התורי"ד (ספר המכריע סי' עח), דהנה ידועה שיטת ר"ת דנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, ובתוס' (ר"ה לג, א) הביאו ראיה מדאמרינן בפרק החובל (ב"ק פז, א) ובפרק קמא דקידושין (לא, א) אמר ר' יוסף מעיקרא אמרי מאן דאמר הלכה כר' יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן, דלא מיפקדא ועבידנא, ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור לברך, א"כ למה היה עושה יו"ט הלא היה מפסיד ברכות ציצית לולב ותפילין וכו', אלא ע"כ שאפשר לברך. ולומר "וצונו" אע"פ שאינו מצווה. וע"ש בהמשך שדחו זאת וכתבו שא"א ללמוד מסומא לאשה, כיון שאשה אינה חייבת אף מדרבנן, משא"כ סומא שחייב מדרבנן.

ובספר המכריע (סי' עח) מבואר טעם אחר למה א"א ללמוד אשה מסומא, דבשלמא סומא אע"ג דמיפטר מכל המצוות מן התורה, יכול לברך על המצוות ולומר אשר קדשנו במצוותיו וצונו וכו', משום דלא עבר בהכי על כל תוסיף דהא אינו מצווה באיסורא דכל תוסיף, אבל נשים שמוזהרות על כל הלאוין שבתורה, אם יברכו על מצות עשה שהז"ג נמצאו עוברות

על בל תוסיף, ומברכות ברכה לבטלה, אבל כשלא יברכו לא יעברו על בל תוסיף די"ל שאינן מתכוונות לשם חיוב. מבואר בדבריו דסומא אינו מוזהר אף על הלאוין שבתורה.

איך סומא חייב במצוות דרבנן

ואין להקשות דלפי סברא זו שסומא אינו מצווה בלא תסור, מהיכי תיתי כלל שיתחייב מדרבנן וכקושיה הטו"א הנ"ל, שהרי ודאי שייך שיתחייב בעיקר הדבר לעשותו מדרבנן גם בלאו קרא דלא תסור, ולא נצרך פסוק זה אלא לברכה דאשר קדשנו במצוות וצונו, שהרי שיטת הרמב"ן (סה"מ שורש א) דלא כהרמב"ם, דליכא לאו דלא תסור במצוות דרבנן, וא"כ חזינן שיש ביד חכמים לאסור ולתקן גם בלא קרא דלא תסור. (ועי' בקונטרס דברי סופרים).

סומא מותר באשתו

אבל הק' הפרדס יוסף איך אפשר לומר שסומא פטור גם מל"ת, א"כ האיך מוכיחה הגמ' (גיטין כג, א) מזה שסומא מותר באשתו, שאפשר לסמוך על טביעות עינא דקלא, הרי אינו עובר על ל"ת. עוד הק' למה נשי למך פרשו ממנו משום שהרג קין, הרי היה סומא ופטור מן המצוות. בזה י"ל שבב"נ אין פטור לסומא, שהרי לדידן נלמד מפסוק. ולענין קושייתו הראשונה תי' הפרדס"י על פי מש"כ המנ"ח (מצוה ב) דאף אם נאמר דפטור מכל המצוות אף מלאוין, מ"מ אותן מצוות שב"נ מוזהרין עליהם גם הוא חייב, דאין סברא שיהיה גרע מב"נ, נהי דלא נתקדש בהר סיני אבל לא נפיק מקדושת ב"נ, ובב"נ פשיטא דסומא גם כן חייב דליכא גביה קרא לפטור.

ולא מן הגזל

וצודה לי פרש"י מן ההפקר ולא מן הגזל. הק' המפרשים הרי כבר מזמן עשו מביא לאביו אוכל, כדכתיב כי ציד בפיו, א"כ מן הסתם כבר הוזהירו לא לקחת מן הגזל, א"כ למה חזר והוזהירו עכשיו.

ותי' בכלי יקר לפי שעל ידי מטעמים אלו חשב יצחק שיחול עליו רוח הקודש מתוך שמחה, וחשב שאם יביא מן הגזל לא תשרה השכינה, כי מטעם זה הוזהיר על הגזל ביותר בתחילת הקרבנות שנאמר (ויקרא א, ב) אדם כי יקריב מכם, מה אדם לא הקריב מן הגזל וכו', והטעם כי הקרבן מקרב השכינה והגזל מרחיקה.

האם עשו הקריב קרבן פסח

עוד תי' על פי הפרקי דרבי אליעזר (פרק לב) האומר ששני גדיי עזים אלו אחד עשאו פסח וכו', ובקרבן פסח כתיב (שמות יב, כא) משכו וקחו לכם, משלכם להוציא הגזול, כן מסיק בילקוט פרשת בא (עיין רמז תפ) וכן פירש בעל הטורים.

אבל צ"ע שמשמע שעשו הביא לו צבי שאינו כשר לקרבן, וראה מש"כ רש"י עה"פ (כז, ט) לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב, כי טעם הגדי כטעם הצבי, משמע שרצתה שיטעום כמו מה שעשו היה מביא.

למה סיבב ההשגחה שיצחק לא אכל מצידו של עשו

ממשיך הכלי יקר שלפי שעשו הסכים בלבו לצוד ציד להביא אפילו מן הגזל, על כן סיבב הקדוש ברוך הוא ששמעה רבקה ושלחה במקומו את יעקב כדי שלא יכשל יצחק בקרבן שיבוא מדבר גזול. והוכיח שבאמת עשו הביא דבר גזול, שהרי כתיב ועשו אחיו בא מצידו ויעש גם הוא מטעמים, הזכיר שהוא בא מצידו אבל לא הזכיר שהביא דבר מצידו, אלא ע"כ לפי שלא מצא על כן הביא מן הגזל, ועשו אמר ויאכל מציד בנו אבל האמת לא היה כן. לפיכך ויחרד יצחק, פירוש לשנכנס עמו גיהנום, ולמה נכנס הגיהנום עמו דוקא בפעם זה, אלא ודאי לפי שהביא מן הגזל, ומאן דעביד הא נפיל בהא, ועל כן לא מצינו שאכל יצחק ממה שהביא עשו, כי הרגיש שיש דברים בגו אחר שנכנס הגיהנום עמו.

גוי

בעיקר הקושיא למה יצחק הוזהיר עכשיו לעשו על גזילה הרי כבר אוכל ממנו לפני זה, ועוד שהרי ב"נ מצווה על הגזל, א"כ למה הוצרך להזהירו. תי' הכלי חמדה שלפי הפרקי דר"א שיעקב הקריב קרבן פסח, וי"ל שכוונת יצחק היה ג"כ שישחט לו קרבן פסח, א"כ הרי בקרבן פסח כתוב כל בן נכר לא יאכל בו, א"כ עשו חשב שיצחק מחזיקו כישראל, ומה"ט היה מותר לו לגזול מגוי למ"ד גזל עכו"ם מותר.

והסיבה שבכל זאת יצחק הוזהיר אותו הוא לפי שיטת היראים הידועה, שאפילו למ"ד גזל עכו"ם מותר, אבל אינו נחשב לכס. וז"ל (סימן תכב) וצריך להזהר שלא יגזול אלו ד' מינין אפילו לעובד כוכבים, ואע"ג דגזל עכו"ם שרי, כל כמה דלא נפיק מרשות עכו"ם לא מיקרי לכס. עי"ש שמביא ראייה מהא דאמר רב הונא (סוכה ל, א) להנהו דמזבני אוונכרי, כי זבניתון מעובדי כוכבים אסא לא תגזון אתון אלא ליגזו אינהו וליתבו לכו, מ"ט סתם כנענים גזלי ארעתא נינהו וקרקע אינה נגזלת, הלכך ליגזו אינהו כי היכי דלהוי יאוש בעלים בידא דידהו ושינוי רשות בידא דידכו, ומוקמינן למיפק אוונכרי

גופייהו, אבל לדידן הוי יאוש בעלים בידא דאוונכרי ושינוי רשות בידא דידן ושרי, וקסבר ייאוש בלי שינוי רשות לא קני. וש"מ מהכא גזל כנעני שרי, דהא לאחר קנין לא פסלינן ליה משום מצוה הבאה בעבירה, הלכך שרי אך שלא יהיה חלול השם בדבר.

עשה דוחה ל"ת בגזל

ממשיך הכל"ח שאפילו למ"ד גזל עכו"ם אסור מן התורה, היה צריך לצוותו על הגזל, לפמש"כ החכ"צ (סי' כו) שזגל עכו"ם אינו אסור אלא כדי שלא ירגיל עצמו בגזל, ולכן כתב הכל"ח שאע"ג דקי"ל דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת בגזל, דאין עשה דוחה ממון חבירו, בגזל עכו"ם, שאין האיסור מחמת ממון חבירו אלא שלא ירגיל בגזל, שפיר נקטינן שעשה דוחה ל"ת. ולכן חשב יצחק שעשו יגזול בשביל לקיים מצות כאו"א אם לא ימצא של הפקר.

שחיטת מומר

בספר מושב זקנים הק' למה לא מוכיחים בחולין (ה, א) מזה שסמך יצחק על שחיטת עשו שמומר כשר לשחיטה, שהרי עשו ישראל מומר היה, כדאיתא בקידושין (יח, א). ות' די"ל שלעולם לא אכל משחיטתו, ולכן נזדמן לו שיעקב הוא זה ששחט בשבילו, משום שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם. והא דכתיב כי ציד בפיו, דמשמע שהיה רגיל להביא לו בשר, י"ל שזה היה לפני שנשתמד.

עוד הקשה שם, דלמה אינו מביא ראיה מזה שיצחק היה מוכן שישחט בשבילו, והיה אפשר לתרץ שיצחק לא ידע שעשו הוא מומר, אבל כתב שמברכותיו שנתן יצחק ליעקב משמע שהכיר בו (?).

כולכם חייבים בכבודי

[הפרמ"ג (תיבת גמא בפרשתינו) פי' על דרך הדרוש, שרביקה ידעה שעשו חשוד על הגזל, וגם חשוד על ע"ז, ומומר לע"ז] דהוי מומר לכל התורה אין לו נאמנות על השחיטה, וגם היה מומר לנבילה להכעיס, וא"כ לא היה בכלל וזבחת, שרק מי שמאמין בזבחה הוי בכלל, ולכן אמרה ליעקב (בראשית פרק כז, ח) ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך, דטעמא מאי כבוד אב קודם לכיבוד אם, משום שגם היא מחויבת בכבודו, אבל כולנו בכבוד המקום חייבין, כדכתיב אני ה' - ודרשינן כולכם חייבים בכבודי.]

בישול עכו"ם

יש שהעירו האיך יצחק היה אוכל מצידו של עשו, הרי האבות קיימו כל התורה כולה קודם שנתנה, ואפילו איסורי דרבנן, וחז"ל הרי אסרו בישול בישול עכו"ם. ואפילו אם נאמר שיצחק חשב שעשו היה כשר ולכן שפיר אכל, אבל הרי אמרו חז"ל (חולין ז, א) שאפילו לבהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, וכ"ש לצדיקים עצמן, א"כ איך היה אוכל מבישולו של עשו.

בישול מומר

כבר הבאנו מה דאיתא במס' קידושין (יח, א) שעשו ישראל מומר היה, א"כ צריך לדון מה הדין בבישול של ישראל מומר, האם אסרו רק בישול עכו"ם או גם בישול ישראל מומר.

טעם האיסור

והנה הב"י (יו"ד קיג, א) מביא שנחלקו הראשונים בטעם איסור בישול עכו"ם, שרש"י (ע"ז לה, ב) מפרש שהאיסור הוא משום חתנות, היינו שחז"ל לא רצו שנתחבר לגויים דרך אכילה, כדי שלא יבואו להתחתן עמם. וכך כתב הרמב"ם (מאכלות אסורות יז, ט) וז"ל ויש שם דברים אחרים אסרו אותן חכמים, ואף על פי שאין לאיסורן עיקר מן התורה גזרו עליהן כדי להתרחק מן העכו"ם עד שלא יתערבו בהן ישראל ויבאו לידי חתנות, ואלו הן: אסרו לשתות עמהן ואפילו במקום שאין לחוש ליין נסך, ואסרו לאכול פיתן או בישוליהן ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהן.

וכתב הב"י שבגמרא (לח, א) פירש רש"י טעמא אחרינא, שלא יהא ישראל רגיל אצל גוי במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא.

בישול ופת מומר

ובספר תפארת למשה (יו"ד קיג) כתב שיש נ"מ בין הטעמים בבישול של מומר לע"ז, דהוי מומר לכל התורה, למ"ד משום חתנות שרי, דהא ישראל הוא ומותר לישא בתו, ולמ"ד שמא יאכילנו דברים אסורים, אסור משום שהוא הרי אינו מקפיד על מאכלות אסורות. וכתב שלפי"ז פת של מומר שרי, דפת הוא רק משום חתנות, ולא שייך במומר.

ועי"ש שכתב שאין להביא ראיה מהא דאמרין (חולין ד, ב) אמר רב ענן אמר שמואל ישראל מומר לעבודת כוכבים מותר לאכול משחיטתו, שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב, שנאמר ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרוב ולעם אשר עמו ויסיתוהו לעלות אל רמות גלעד, ומק' דלמא מיזבח זבח מיכל לא אכל וכו', ומסיק דזבוח גברי דיהושפט, משמע דאבישול לא קפיד רק אזבחה, ואם איתא דבישול מומר הוי כבישול גוי, איך בעינן למימר (פרק אין מעמידים) בישולי גוים אסור מדאורייתא מקרא דאוכל בכסף וכו', דא"כ איך אכל יושפט מבישול אחאב, אלא ע"כ שאין איסור. די"ל דודאי למאי דס"ד מגזירת הכתוב ודאי מומר שרי דעכ"פ ישראל הוא, אבל למאי דמסקינן דהוא דרבנן ומטעם שמא יאכילנו, גם בישול מומר אסור.

ולפי"ז שמעתי ליישב הנהגת יצחק, שממ"נ לא חשש לבישולו, שלפי הצד שחיישינן שמא יאכילנו דברים טמאים פה אין חשש, שיצחק חשב שהוא צדיק, ולפי הצד של חתנות ג"כ לא היה חשש כפי טענת התפארת למשה. אבל הבאנו לעיל מה שכ' המושב זקנים שיצחק כן ידע מה זה עשו.

נאמנות של אבא מחלל שבת

וי"ל עוד שאפילו אם יצחק ידע שעשו היה רשע, יתכן שהיה יכול להאמינו שלא יאכילנו מאכלות אסורות, כמו שכתב בשו"ת אג"מ (יו"ד א, נד) לענין הורים שיכולים לאכול אצל ילדיהם שאינם שומרי תורה ומצוות, אם הם "יודעים" שילדיהם לא יכשילום מותר להם, א"כ ה"נ יצחק "ידע" שעשו לא יכשילוהו. ועי"ש שרק אם האב יודע וקים ליה בגוה דבתו וכלתו שלא יכשילוהו באיסור, **משום דמכיר טבעה בידיעה ברורה ע"י שניסה אותה הרבה פעמים**, וראה שאינה מכשילתו מטעם שאינה רוצה לצערו או שטבעה שלא להעביר אחרים על דעתם, אז יכול לסמוך עליה ולאכול מה שמבשלת בעדו מבשר וכל דבר כשאמרה לו שהוא מבשר כשר ובכלים שהזמינה עבורו. וטעם ההיתר **משום שלא נכנס זה בגדר נאמנות אלא בידיעה עצמית שהוא כראיה ממש**, כיון שידוע בברור שאינה משקרת לו.

ומוכיח כדבריו מכתובות (פה, א) דהימנה רבא לבת רב חסדא לאפוכי שבועה אשכנגדה, וא"ר פפא השתא דאמר מר קים לי בגויה מלתא הוא כגון אבא מר ברי מרענא שטרא אפומיה, והרי הוא דבר שצריך שני עדים דמטעם זה לא האמין רבא לר"פ לאורועי שטרא, דאין אחד נאמן להוציא שטר חתום מיד המחזיק בו, ומ"מ מועיל קים לי בגויה לאורועי שטרא, וק' הא על רב פפא לא סמך ואיך סמך על אשתו, וצריך לומר דמצד נאמנות, היינו שאינו יודע בידיעה עצמית שאינו משקר, רק מחמת שהוא צדיק וחסיד יודעין שלא משקר, א"ר להאמינו שאף משה ואהרן אין נאמנים ביחידי דיני ממונ, אבל אם יודע ומכיר את האיש בעצם מצד טבעותיו ומנהגיו שניסהו הרבה פעמים וראה שאינו משקר, אין זה מצד נאמנות אלא הוא כראיה ממש. וזהו מה שאמר רבא אף על גב דאיכא מר ע"א לאו כלום הוא, פי' אף שברר לי שאינך משקר מ"מ ע"א לאו כלום הוא דהתורה פסלו, ושאני בת ר"ח שקים לי בגויה, פי' ידיעה עצמית שלא נכנס בגדר נאמנות אלא כראיה שלו ממש. א"כ י"ל שיצחק ידע שעשו לא יכשילוהו.

מלאכת צידה

עוד הק' בספר מושב זקנים איך יצחק צוה לעשו לצוד לו ציד, הרי פסח היה, כדאיתא בפרקי דר"א שיעקב שחט שני גדיי עיזים אחד לפסח ואחד לחגיגה, ולא הותר מלאכת צידה ביו"ט.

והיה אפשר לומר שהיה ערב פסח ולא בפסח עצמו, אבל עי' בילקוט שמעוני (תולדות רמז קיד) שמבואר שהיה בפסח עצמו, וז"ל ויקרא את עשו בנו הגדול (בראשית כז, א) הגיע ליל פסח, קרא יצחק לעשו בנו, א"ל בני הלילה הזה העליונים אומרים שירה, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחין.

כתוב במזרחי דעשו שחט ליה לעופא בהדי דפרח, והק' למה לא חש דילמא עביד ליה חלדה, וכ' שכבר תרצו בפרק השוחט (חולין לא, א) חזינן גדי דמיפרמי, פירוש שהיו כרותות, ואי עביד חלדה מבפנים, היה יוצא רוחב פי החץ בין הכנפיים, ולא היה חותכן. והדר פריך והא בעי כסוי, והיאך היה מתיר לו לשחוט עופא בהדי דפרח, וכי תימא דמכסי ליה וכו'.

מכלה ע"י המלאכה

ועל פי זה יישב בספר חבצלת השרון קושיית בעלי התוס', דהנה דנו האחרונים האם חייב על מלאכת שבת היכא שמכלה הדבר שנעשה בו המלאכה, כגון האם עובר על מלאכת בישול בהדלקת נר של שמן, או על מלאכת מוחק כששורף ספר, או על מלאכת סותר בשריפת כלים.

בישול שמן ע"י הדלקה

והנה בשו"ת חתם סופר (יו"ד צב) כתב **שבודאי המדליק נר בשבת אין בו משום בישול**, רק משום הבערה, ולא לשתמיט

מקום דהנותן שמן בנר חייב משום מבשל. ולא משמע דתליא זה בפלוגתא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא לכולי עלמא לית ביה משום מבשל, משום דמלאכת שבת בעינן שיהיה כיוצא בהן במשכן, ושם היה בישול הסממנים שדבר המבושל היה בעולם והיה צריכים לו. מה שכתב החת"ס שלא לשתמיט וכו', משום שלא היה בידו ספר תוספות הרא"ש דבמסכת יבמות (ו, ב) הביא בשם רבינו מאיר לפרש למה ר"י היה חייב קרבן כשקרא והטה, אפילו אם סובר כר"י שהבערה ללאו יצאת, משום שתבשל השמן בשלהבת הפתילה, ומה לי בישול של שמן ומה לי בישול סמנין, ומלאכה הצריכה לגופה היא, ואפילו אי לא חשבת ליה צריכה לגופה, מצינן למימר דסבר כר' יהודה דאמר חייב עליה.

סתירת כלי ע"י שריפה

בספר הגהות מיימוניות (שבת כג, ב) מוכיח שאין בנין וסתירה בכלים, מדאמר רב יהודה אמר רב (פ' במה מדליקין) מסיקין בכלים, ואין סתירה גדולה מהסקה. ותמה עליו האור שמח (שם) שאיך שייך זה לסתירה, כיון שמבערו לגמרי, והוי כמבעיר ספר, האם נאמר דחייב משום מוחק. ולדוגמא אשכחן (פסחים פד, ב) דשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם בפסח, דשורף אינו שובר, כמו כן אינו סותר לענין שבת.

ועי"ש שמציין לדברי המ"א (תקא, יג) לגבי הא דמסיקין ביו"ט בכלים, והביא שהיראים דייק מזה דאפילו סתירה גמורה לא שייך בכלים, והק' א"כ לדידן דקי"ל דיש סתירה גמורה בכלים (כמבואר בסימן שיד), צ"ל דמיירי בכלי רפוי, דאע"ג דמותר לשמוט כלי רפוי מ"מ אסור לשברו לגמרי. אבל כתב המ"א דקושיא מעיקרא ליתא, דכמו שהבערה גופה אב מלאכה היא והותרה לצורך, ה"ה סתירה. ולפי האו"ש היה לו לתרץ כפשוטו שאין איסור סתירה אלא היכא שנשאר השברים, אבל היכא שמכלה הדבר אין איסור סתירה.

אבל לפי החת"ס והאור שמח מיושב קושיית בעלי התוס', שלפי הרא"ם שעשו שחט עוד לפני הצידה, אין כאן איסור צידה, שלא מקרי מלאכה אא"כ נשאר הדבר שנעשה בו המלאכה.

הואיל ואישתרי אישתרי

והעירו לי שגם לפי המג"א מיושב שהוא כתב שמותר לשרוף כלי שלם ואינו חושש משום סתירה משום דהוי מלאכת אוכל נפש, ומסביר בספר קה"י (בעל הנתיבה"מ או"ח סי' קא) שיסוד המג"א מבוסס על הדין של הואיל ואישתרי אישתרי, היינו שהיות ומותר לעשות הבערה לצורך אוכל נפש הותר נמי לסתור הכלי. ומדייק כן מדברי המג"א שכתב שאסור לסתור הכלי ואח"כ לעשות ממנו מדורה, והטעם דאז אינו שייך הואיל ואישתרי, ולפי"ז בענינינו היות והשחיטה וההצידה באים כאחד אומרים הואיל ואישתרי אישתרי.

אבל על עיקר דברי הקה"י יש להעיר מסוגיא דזבחים (לב, ב) דלרבא לא אומרים הואיל ואישתרי היכא דהוי "הותרה", וכבר כתב הר"ן (פ"ב דביצה) שמלאכת יו"ט הוי הותרה.